

Találkozásaim Cser József tanító úrral

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A VESZPRÉMI LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUMNAK van egy régi, közel 150 darabból álló kalendárium gyűjteménye. A múzeumi közleményekben, 1993-ban Kópházi Ferencné írt ezekről a különlegességekről,¹ részletesen bemutatva a kalendárium-irodalom történetét, a kalendáriumok szerkezetét, tartalmát. Külön fejezetet szentel „István Bácsi” naptárainak² és megjegyzi: „a hónapok felsorolása után időjóslást és jó-tanácsokat közöl, ami visszautal a hajdani divatos asztrológiai jóslatokra.” Ez a mondat volt az, ami felkeltette az érdeklődésemet a kalendáriumok iránt, vajon milyen jóslatokat (milyen rigmusokat) találok ezekben a naptárakban? 2012 nyarán felkerestem a múzeumot, hogy végre kezembe vehessem és a saját szememmel olvashassam, milyen időt jóslott a „100 éves jövőmondó” az adott hónapra (évre), vagy éppen milyen időjárás volt várható az „öreg gazdák tapasztalása” szerint.

A gyűjteményből (ami két nagy kartondobozt töltött meg) először kiválogattam a magyar nyelvűeket, majd rövid olvasgatás után úgy döntöttem, lefotózom a számomra érdekes oldalakat és később rendszerezem az összegyűjtött anyagot. Fotózás közben feltűnt, hogy némelyik kalendáriumban kézzel írt bejegyzések (jegyzetek) vannak, de először ennek nem tulajdonítottam nagy jelentőséget. Ahogy haladtam a fotózással és olvastam a jegyzeteket, döböntem rá, hogy ezek időjárási és részben történeti feljegyzések, mégpedig Veszprémből.³ Innen kezdve lettek igazán érdekesek számomra a kalendáriumok, és már nem az időjárási rigmusok, hanem az időjárási feljegyzések érdekeltek.

A fotókat feltöltöttem a számítógépre és mivel akkor nem volt időm velük foglalkozni, bizony meg is feledkeztem róluk. Eltelt egy bő év és 2013 nyár végén vettem elő ismét az anyagot, kezdtem el a jegyzetek feldolgozását. Írtam az egyes napokat, hónapokat, éveket egymás után, amikor az egyik naptárban – az 1848-asban, március hónapnál – az alábbi bejegyzésre bukkantam:

Jegyzetek 1848.

Kizárólag a Nagy-Kanizsán történt eseményekről.

Márc. 15-dike Pesten.

Márc. 15-dikének ünneplése N.K. márc. 19-én és 20-án.

Márc. 20. Taródi Laci, 3-ik Latin osztályba járó tanuló, egyik mozsár, – mellyel a felső templom mögött örömlövéseket tettek, – szétrobbant, s egy darabja agyon ütötte.

Márc. 22. T. Lacinak fényes temetést rendezett a város.

Hogyan kerül egy nagykanizsai kalendárium a veszprémi múzeumba, az időjárási feljegyzésekkel teletűzdelt gyűjteménybe és vajon ki írta a feljegyzést (vagy éppen visszaemlékezést)? Alaposabban végignézve a kalendáriumot – és később a többit is – a belső címlapra szép betűkkel felírva a vélhető tulajdonos neve: *Cser József*. Ebben az esetben még aláírva *N. Kanizsa 1850*; a későbbiekben (1863-tól) *Cser József tanító, Veszprém*. A jellegzetes kézírás és a névazonosság kapcsán úgy gondoltam, hogy egy személyről van szó, aki korábban Nagykanizsán élt, majd később – az 1860-as évek elejétől – Veszprémben tanítóskodott.

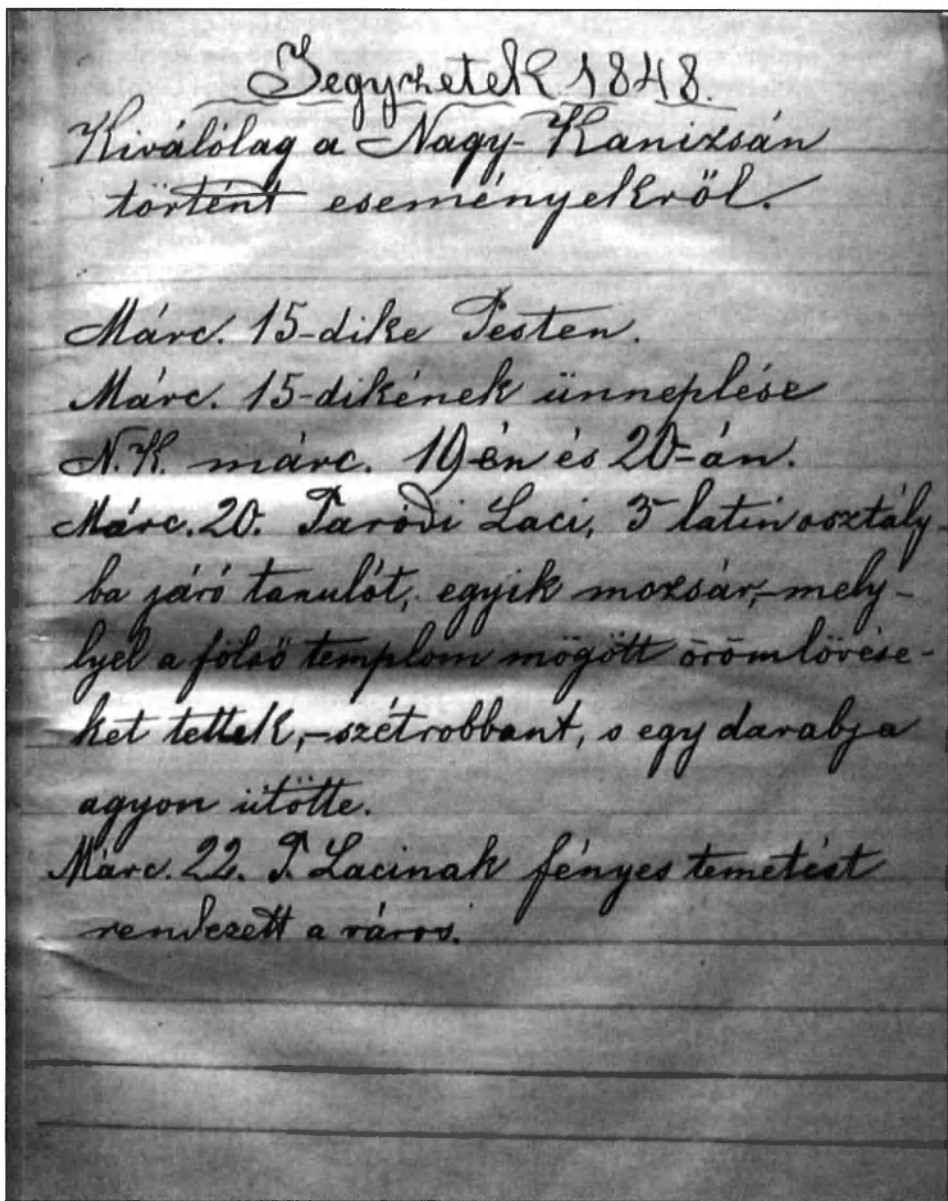
De ki lehet ez a Cser József, aki közel 30 éven át rendszeresen feljegyezte (napról napra) a veszprémi időjárási adatokat, az 1860-as évek elejétől itt élt Veszprémben és 1903-ban még készített feljegyzéseket. (Lehet, hogy később is, de az utolsó fellelt kalendárium az 1903-as.) Én is – mint aki a számítógép előtt ül és „dolgozik”, az internetet hívtam először segítségül és hosszas keresés után ráleltem a Klauzál Gábor Társaság honlapjára, ahol Gy. Lovassy Klára cikkében⁴ az alábbi mondatot olvastam: „A szabadságharcral messzemenően szimpatizáló városban már jóval a kiegyezés előtt, 1860-tól Cser József népiskolai tanító gyűjteni kezdte a relikviákat, majd 1876-tól ezt Véghely Dezső főjegyző folytatta.” – Megvolt az első kapocs, lehetett indulni. Gy. Lovassy Klárától megtudtam, hogy van egy nagykanizsai kapcsolata – Czupi Gyula könyvtárigazgató, könyvkiadó – aki szintén az előbb idézett mondat kapcsán jutott el hozzá, ugyanis Czupi Gyula kiadni készült (2008-ban) egy könyvet, amely Cser József nagykanizsai egyén visszaemlékezéseit tartalmazza az 1848/49-es eseményekről és az iránt érdeklődött, hogy a két Cser József azonos lehet-e. Néhány héttel később én is felvettem a kapcsolatot Czupi Gyulával.

A másik szál, ahol egy veszprémi „kutató” elindul, Veszprém város lexikona,⁵ mert abban biztosan benne van a keresett személy. Találtam is egy rövid bejegyzést, bizonytalan születési és halálozási időponttal, és azt is megtudtam, hogy „Cser József: 1859-től 1898-ig tanított. Kezdetben az 1–2. osztályban, 1868 után az 5. és 6. osztályokban dolgozott.”⁶ Földrajz-tankönyve két kiadásban [...] jelent meg...” A lexikon irodalmi hivatkozásként Tölgyesi József egy tanulmányát jelöli.⁷ Irány az Eötvös Károly Megyei Könyvtár honismereti gyűjteménye, ahol megkaptam a hivatkozott dolgozatot és az abban említett Cser József dokumentumokat. Ezekből kiderült, hogy „Cser József, a veszprémi római katolikus elemi iskola tanítója, aki nyugdíjas éveiben, századunk elején két vaskos kötetnyi újságkivágat gyűjteményben örökítette meg a szabadságharc emléket, rakosgatta és ragasztotta egymás mellé a korabeli lapokban megjelent írásokat.” Az első kötet⁸ bevezetőjébe 1905. augusztus 1-jén (amelyet „Tájékoztató”-nak nevezett) a következőket írta:

„Szülőföldem Nagy-Kanizsa, ahol a Jellasics vezette betörés pusztító csapás volt, az idők folyamán sok és változatos esemény színhelyéül szolgált.

Hallottam az egetverő lelkes éljeneket. Máskor a kétségbeesés szomorú hangjai riasztották föl a csöndöt.

Láttam a magyar huszár vakmerő bátorságát és az ellenség gyáva futását, a fölbőszült nők hősi tettét, amint az ellenség katonáit megtámadva lefegyverezték, és a

Jegyzet oldal az 1848-as kalendáriumból (március)

hencegő ellenség egyeseinek gyászos halálát. Mindezek, mint gyermekkori emlékek, fölújulnak lelkemben, s a velök rokon 48/9-diki események iránt is érdeket gerjesztenek lelkemben.”

Világossá vált, hogy a veszprémi tanító és a nagykanizsai diák egy személy, ő írta az 1848-as naplót és a későbbi időjárási feljegyzéseket is. Ebben a kötetben található még egy személyes megjegyzés is, ami közelebb visz bennünket Cser József életének megismeréséhez. Egy 1905. július 26-i újságkivágás mellé írt jegyzetben búcsúzik el néhai tanárától, Révffy Endre címzetes kanonoktól, '48-as vadásztól, aki vitézségével számos ütközetben kitűnt. „*Révffy Endre, kedves jó tanárom, ki 1847/8-diki iskola évben, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-ik osztályában szeretettel oktattál bennünket, a jó Isten adjon csendes nyugalmat és lelkednek az Örök világosság fényeskedjék! Amen. Cser József nyugalm. tanító. Veszprém.*” (A csillag jelet a lap alján megmagyarázza: latin előkészítő osztályt jelentett.) Ebből a bejegyzésből, illetve abból, amikor a második kötetét lezárta (1912. július 10-ei keltezésel) Tölgyesi József arra a következtetésre jutott, hogy Cser József 1840-ben született, és amikor meghalt több mint hetvenéves lehetett.⁹

A kalendáriumokba írt, közel 30 évnyi feljegyzés között találtam még két személyes adatot. Az egyiket 1903 márciusában jegyezte fel a lap aljára, az időjárási feljegyzések alá: „*Zajnay János, nagyváradai prelatus kanonok, 1856/7 évben az esztergomi képezdében igazgató tanárom, március 29-én, az úrban elhunyt. Az Örök Világosság ragyogjon neki! Cser József.*” Egy újabb biztos pont, ugyanis kényszerű szünet után 1856-ban indult újra a most már két évesre bővült tanítóképzés Esztergomban. Az esztergomi levéltárból megkért iratok¹⁰ tanúsága szerint a „Gros-Kanizsán” született „Josef Cser” az intézmény növendéke. A második tanítási évről iratok nem kerültek elő, de neve szerepel az 1857/58-ban végzetek névsorában.¹¹ A másik személyes bejegyzés 1899 szeptemberéből és októberéből való, ugyanis nyugdíjazása után vissza akart költözni szülővárosába. (Szeptember) „*18-án kezdtem csomagolni. 28-án mindent föladtam a vasútra. 30-án kimentem Berénybe. Október 7-én Berényből visszamentem Kanizsára. Október 11-én a reggeli vonattal jöttem el Kanizsáról – szülőföldemről – ismét Veszprémbe lakni, mert a 39 évi megszokás erősebb volt, mint az akarát. Minden idegen volt már nekem ott.*” – Megható szavak, de visszaszámolva a 39 évet, nagy valószínűséggel 1860-ban jöhetett Veszprémbe tanítani.

A Czupi Gyulával történt kapcsolatfelvételt több elektronikus levélváltás követte, amikben kicseréltük a Cser Józsefről tudomásunkra jutott információkat és elküldte annak a könyvnek az elektronikus változatát, amelyet a nagykanizsai önkormányzat támogatásával adott ki „Nagykanizsa a szabadságharc alatt” címmel Cser József korábbi írásait összegyűjtve, összefogva. Előzménye a kötetnek, hogy a Zalai Közlönyben 1894 novemberétől 1895 márciusáig egy cikksorozat jelent meg Cser Józseftől „Nagykanizsa a szabadságharc alatt 1848–49-ben” címmel, majd 1895 augusztusától folytatódott és a szabadságharc második évét dolgozta fel. (Később személyes találkozásunk alkalmával megajándékozott nyomtatott példánnyal¹² is, így a további hivatkozásokat már ebből merítettem.)

Czupi Gyula is elkezdett nyomozni Cser József után. Egy 1929-ben megjelent Nagykanizsa monográfiában talált egy Cser Józsefet, aki a 48-as időkben városi

Naplóí jegyzetek	Télelő, Deczember	Bevétel		Kil for
		for	kr.	
Dec. 1. négyes hideg. 2 ^{na} napos de hideg				
3. neg. 8 ^{na} hideg napos idő. 4-10 ^{na} hideg				
napos idő. 5. 6 ^{na} hideg borult idő.				
6. ónos eső és napos síkos utca borult idő				
delután enyhe ohadás. 7. neg. köd, enyhe				
idő erős ohadás, napos. 8. neg. 6 ^{na} meleg				
napos enyhe idő. 9. enyhe napos.				
10. ködös borult idő. 11. napos enyhe idő				
delután köd. 12. egész nap köd.				
13. egész nap köd. utóbb eső esik havará				
14. meggel 6-7 emke eső. egész nap köd				
15. napos, ohadás. lőmet borult is köd				
16. fagyos, váltás napos, ohadás				
17. neg. 5 ^{na} hideg napos idő. 18. egész nap ködös hideg				
19. ködös és ohadás. 20. váltás enyhe				
ködös, napos, eső ködös 21. borult ködös				
Kecse nap - ohadás. 22. borult ködös 23. egész				
nap ködös, erős. enyhe idő. 24. neg. 4 ^{na} meleg ködös				
idő. 25. enyhe ködös utóbb erős idő. 26. erős				
enyhe idő. 27. borult - egy pár óráig eső napos				
eső után lőmet borult. 28. egész nap borult				
esős idő. 29. borult idő. 30. neg. 4 ^{na} hideg egész				
nap napos idő. 31. neg. 4 ^{na} hideg napos - ködös idő				

Az 1896. decemberi jegyzet oldal időjárás feljegyzései

örmester volt, míg a nagy- és kiskanizsai választók névsorában egy Cser József nevű szűcs szerepelt. Említi, hogy a veszprémi levéltárban több dokumentumot is őriznek egy Cser (Tser) József nevű kanizsai szűcsről. Felteszi a kérdést lehet-e kapcsolat a szűcs és az örmester Cser József között és írhatta-e valamelyik a visszaemlékezést, vagy csak szereplője a történéseknek? Az említett monográfiában a nagykanizsai hivatalok története című fejezetben a 174. oldalon olvasható, hogy a város utolsó strázsamestere, Cser József volt, akit 1868-ban nyugdíjaztak... és egy újsághír szerint még abban az évben meg is halt. Újabb kérdés, hogy lehetett-e az 1868-ban elhunyt strázsamester az 1894–95-ben megjelent cikkek szerzője? – Valószínűleg nem!

Ugyancsak Czupi Gyula említi, hogy Könczöl Imre tesz közzé a Honismeret¹³ hasábjain egy naplót, amelynek forrása a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának 19. századi kalendáriumai között található az 1849. esztendőre szóló Nagy képes Naptár és vele egybekötve „Bucsánszky Alajos Kis Képes Naptára 1849-ik évre”. Mindkettőnek a belső címlapján az egykori tulajdonos aláírása: Cser József tanító. A kéziratos napló a Kis Képes Naptár lapjai között található. – A veszprémi múzeumban van Cser József naplójának a zöme, az 1848-as is, amiből korábban már idéztem a márciusi eseményeket. Ez is „Bucsánszky Képes Kalendárium”, a címlapján Cser József aláírása, N.Kanizsa, 1850. Ebbe még kamaszként jegyezte fel az eseményeket, két évvel a megtörténtük után, míg az 1849-es kalendáriumba később, felnőtt fejjel, tanítóként, mintegy vázlatként a később megírandó¹⁴ és a Zalai Közlönyben megjelent cikksorozatnak. Arra a kérdésre, hogyan kerülhetett az említett kalendárium a kiscelli múzeumba, hogyan és mikor „kallódhatott” el a többitől, a veszprémiektől, nem sikerült választ találnom.

Könczöl Imre nem kereste Cser József kilétét, személyére a naplórészletekből következtetve a következőt írta: „Szerzőjükről semmi közelebbit nem tudunk. Mint naplójából kiderül, örmesteri rendfokozata volt és tevékenyen részt vett Kanizsa szabadságharc alatt közigazgatásának a szervezésében és irányításában.” Könczöl Imre nem tudott a korábbi – Zalai Közlönyben megjelent – cikksorozatról, és nem tudhatott a veszprémi kalendáriumokról sem, így egy téves információt indított útjára, amit később több hivatkozás is ellenőrizetlenül átvett.¹⁵

Czupi Gyula ebbe a „ténybe” nem nyugodott bele. Többször átolvasva a napló és a cikksorozat anyagát arra az elhatározásra jutott, hogy két Cser József létezett, csak éppen bizonyítani nem tudta állítását. Amint már korábban említettem, ő is az internetet hívta segítségül, rátalált az említett honlapra és felvette a kapcsolatot a cikk szerzőjével, Gy. Lovassy Klárával. „A honlap-tartalom készítőjétől kaptam egy dokumentumot is, mely egy Veszprémben tevékenykedő tanítóról tudósít, aki ebben az időszakban a tanítók közéletében részt vesz, sőt a millenniumra társai közt kezdeményezést tesz.” – írja a könyv 123. oldalán. Lássuk, hogy mi volt ez a kezdeményezés:¹⁶ „Édes hazánk ezredéves főnnállását az egész ország készül megünnepelni. Mi, a veszprémi és egyházmegyénk tanítói sem lehetünk e mozgalomban tétlenek, szent kötelességünk az ünnepély emeléséhez hozzájárulni. De hogyan? – Mutassák

Az 1901-ik közönséges évre szóló Képes Kalendárium belső borítója a jellegzetes Cser József aláírással.

A nevét (névjegyét) minden dokumentumán feltüntette

valami jótékony célra mutassa. Ugyanez alkalommal mindjárt 1 fnt gyűlt be. Ez összeg, mely mint reméljük meg fog szaporodni, többek ajánlatára a Füred és Csopak között meggyilkolt pandúr hátrahagyott családjának van szánva.”

Az előzőekből is kitűnik, Cser József ügyelt arra, hogy gyűjtései, munkái ne vesszenek el, megmaradjanak az utókornak. Erre utal – halála előtt néhány hónappal, 1912. július 10-én lezárt – második „kötetének” előszava, tájékoztatója, amelyben így ír:¹⁹ „Csak romlott szív és elme kicsinyli a haza múltjának emlékeit! Ragyogó példák e tettek, fénylő csillagok, melyeket nekünk is követni kell, ha veszélyben van a haza! Ami dicső példákat összegyűjtöttem a múltak emlékeiből, azt azért tettem, hogy a későbbi utódok is ismerjék meg eme nagy napok eseményeit, és

meg az egyházmegye tanítói, hogy nemcsak testtel, lélekkel hű fiai az édes hazának, de névvel is magyarok. Indítványozom tehát, hogy felhívás intéztessék az egyházmegye tanítóihoz, miszerint idegen hangzású neveiket magyarral cseréljék ki.”

A kutatás következő állomása az Eötvös Károly Megyei Könyvtár volt, ahonnan a korábban már említett Cser-életrajzot és egy cikket is kapott (a cikk az életrajzban hivatkozott Tölgyesi-tanulmány volt). Megtudta Veszprémben azt is, hogy Cser József mindent gyűjtött, ami a forradalomhoz és szabadságharchoz kötődött. Erről két publikáció¹⁷ is tanúskodik, de a korabeli veszprémi újságban is találtam erre utaló híradást „Forradalmi ereklyék, melyek jövedelmeznek” – címmel.¹⁸ „Cser József népiskolai tanító néhány becses emlék birtokában van az 1848–9-iki időkből. Május 21-én a budai vár bevételének az évfordulóján a nevezett tanító úr egy társaságban felemlíté s ekkor valaki azt ajánlá, hogy e becses tárgyakat

*kegyelettel gondoljanak a múltra, a nagy idők embereire, kik a hazáért éltek, hal-
tak.*” – A Laczkó Dezső múzeum szerzeményi naplójában négy, Cser Józseftől tör-
ténő ajándékozás található, de Nagykanizsára is került a gyűjteményéből.

Cser József halálát említettem, de hogy pontosan mikor halt meg, korábban nem tudtuk. A korabeli újságokat hívtam segítségül és az 1913. február 15–16-ai lapok-
ban megtaláltam a halálhíréről szóló jelentéseket. Volt lap, amelyik csak rövid hír-
ben számolt be a gyászos eseményről, de a Népakarát²⁰ nekrológiájából újabb fontos
adalékokat ismerhetünk meg: „Cser József veszprémi nyugalmazott tanító a héten
kedden, rövid szenvedés után elköltözött közülünk örökre. Temetése csütörtökön
délután ment végbe óriási részvét mellett. Cser bácsi 77 évet élt. – Talpig becsületes
ember volt s emberemlékezet óta a magyar zsinóros ruhát el nem hagyta. Törhetlen
48-as volt. Veszprémben néhány generációt tanított-nevelt fel. Mindenki ismerte s
becsülte az öreg Cser tanítót s mivel nőtlen volt, (vagy 45 évvel ezelőtt), fiatalabb
éveiben a veszprémi nők igen kedvelték kedves modoráért. Kitűnő élceit még ma is
sokan emlegetik Veszprémben. A Koronába járt étkezni a Wurda bácsival s ez idő
alatt vagy hat új vendéglőst látott ott, ki meghalt, ki pedig eltávozott. Cser bácsi!
Nyugodjék békében!”

A lapok a halál, a temetés időpontjában és az életkorban is eltérő adatokat közöl-
tek, de a halotti anyakönyvek – mind az egyházi, mind a városi – megegyező ada-
tokkal szolgáltak. Cser József római katolikus vallású nyugalmazott tanító, 76 éves
korában (életének 77. évében) 1913. február 12-én délután egy órakeresztelt el vég-
elgyengülésben.²¹ 1913. február 14-én temették el Veszprémben az Alsó temetőben.
A temetést Ádám Iván kanonok-plébános végezte. Származási helye: Nagykanizsa,
utolsó lakhelye: Takarékpénztár út 4.

A vég tehát ismert, a kezdetért Zalaegerszegre a levéltárba kellett utazni.
Számításaim szerint Cser Józsefnek 1837-ben kellett születnie és ez be is igazoló-
dott. 1837. január 1-én egyetlen név szerepel a nagykanizsai születési anyakönyvi
kivonatban:²² Cser József; apja neve: Cser József; anyja neve: Ferber Borbála. Az
apa és anyja neve egyezik a halotti anyakönyvbe bejegyzettekkel, tehát Cser József
születésének pontos időpontja: 1837. január 1.

Azt is tudjuk, hogy 1847/48-ban volt 3-ik osztályos a nemzeti tanodában, de erről
az időről nem maradtak fenn korabeli iratok. Feltételezve, hogy a gimnáziumot is
Nagykanizsán végezte, átnéztem a nagykanizsai piarista gimnázium névjegyzékeit²³
és sikerrel jártam. Neve szerepel a Nagykanizsai Kegyes Tanítórend középtanodájá-
nak 1849-ik másod félévi névsorában (1. évi nyelvészettanulók: 5. Cser József, 12
éves, r. k.). A második évet ugyanott, szintén a nyelvtani osztályban végezte jeles
eredménnyel (5. Cser József, atyja városi őrmester ugyanott). Az 1850/51-es évben
a III. osztályban – a névsor végén – találtam meg Cser József nevét, valamint az első
és második szemeszter érdemjegyeit. Azért került a névsor végére, mert nem
Kanizsán kezdte a III. évfolyamot. „Kalocsáról jött” – áll a „szorgalom: dicséretes”
bejegyzés mellett. Érdemjegyei a második szemeszterben elég változatosak, gyen-
gék, így nem véletlen, hogy az alábbi bejegyzés olvasható az „Észrevételek” rovat-

Budapesti hírlap. 208 sz. 1905

708. — (Nagy idők tanuja.) Révffy Endre címzetes kanonok, egyházasközségi plébános, mint Sopronból jelentik, 78 éves korában elhunyt. Révffy 50 évet töltött a papi pályán, melyet a piaristák rendjében kezdett meg. A szabadságharc kitörésekor több paptársával szintén kardot ragadott, fölcsapott vadásznak és vitézségével számos ütközetben kitűnt. Révffy újra pap lett és egyideig Simor győri püspök udvari papja is volt. júli. 26. 1905

Révffy Endre, kedves, jó tanárom, ki 1847/8. őszi iskola évben, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-ik osztályában szeretettel oktattál bennünket, a jövőben adjon csendes nyugalmat és lelki békét az Önök világosság fényeskedjék! Amen.
Cser József
nyugalom tanító

Újságkivágás és a mellé írt jegyzet, amelyből megtudjuk, hogy az 1847/8-iki iskolában, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-ik osztályába járt, az elmaradhatatlan jellegzetes aláírással

ban: „A második félévi bizonyítványát kikapta. Felsőbb osztályra nem bocsátható, míg gyenge érdemjegyeit ki nem javítja.” – Sommás ítélet, neve nem szerepel többet a kanizsai gimnázium évkönyveiben, de Kalocsára sem ment vissza.²⁴ Azt, hogy folytatta-e tovább valahol a középiskolai tanulmányait eddig nem sikerült kideríteni.

Cser József 1856 őszétől Esztergomban tanul a tanítóképzőben és 1858-ban végez. Nem valószínű, hogy azonnal Veszprémbe került, előtte máshol is tanítókodhatott. Erre utal az 1897–98-as tanévről szóló értesítő²⁵ is, amikor Cser József nyugdíjazásáról tudósít: „Cser József osztálytanító, ki a nehéz tanítói pályán 43 évet töltött el és ebből 39 évet töltött Veszprémbe, az illető szülők és előljáróinak mindenkor teljes közmegelegedésére, a jelen tanév végével – gyakori szem- és torokbaja miatt – a jól kiérdemelt nyugalomba vonul. A közönség, előljárói és tanítótársai osztatlan tisztelete és szeretete kíséri őt a magányba azon őszinte óhajjal, hogy jó egészségben és boldog megelegedésben igen soká élvezze a nyugalom éveit.” Ekkor már a IV. B osztályt tanította, de neki is végig kellett járni a tanítói lépcsőfokokat, mire ezt a magas tisztséget elérte.

Cser József 1899-ben említi, hogy „a 39 évi megszokás erősebb volt, mint az akarat”, így valószínű, hogy 1860-ban kerülhetett Veszprémbe. Első említését egy 1861/62-es tanévről készült tanfelügyelői jelentésben²⁶ találtam (igaz a jelentés Cser Györgyöt említi, de ez névelírás lehet), mint az első elemi osztályra előkészítő osztály altanítója 315 forintos fizetéssel.²⁷ A következő jelentés 1865-ből való. Itt már Cser József altanító szerepel, az egyik első osztályban tanít a háromból, fizetése 315 ft. Az 1871. február 11-én kelt iskolaszéki testületi jegyzőkönyv²⁸ szerint „tekintettel azon körülményre, hogy már több évek óta különvált osztályt tanít, így a többi elemi tanítókkal egyenlő terhet visel, fizetését a többieknek megfelelő arányban felemeltetni kéri. A bizottság elismerve Cser József tanító úrnak a nevelés terén tett érdemeit, s tekintettel azon körülményre, hogy csakugyan már régiebb idő óta, de különösen a legújabb évekbeni beosztás után különvált elemi osztályt tanít, eddigi 315 ft fizetését folyó 1871. évi április 1-től kezdve 500 ft-ra felemelendőnek határozza.”

Az iskolaszék 1872. szeptember 29-i ülésén az újonnan megnyitott III. osztályú elemi iskolában a tanári állásnak mi módon leendő betöltését hozta fel tanácskozás tárgyául.²⁹ „Az iskolaszék figyelembe vévén azt, hogy Cser József tanár úr a veszprémi I. osztályú elemi iskolában több évek óta kitűnő szorgalommal és szép sikerrel töltötte be tanári állását, – egyhangúlag elhatározott, miszerént Cser József tanár úr, előléptetés és megkülönböztetésként, az újonnan felállított III-ik osztályú elemi iskolába fog a legközelebbi tanévtől tanítani.”³⁰ A következő előrelépésre, a magasabb osztály tanítására 16 évet kellett Cser Józsefnek várnia. Az iskolaszék 1888. július 16-án ülést tartott tanítóválasztási ügyben, ahol „Felvétetett Cser József és Nagy Lajos helybeli osztálytanítók azon kérvénye, mely szerint magasabb osztály tanítására leendő előléptetésüket kéri. A kérdéshez felhozott indokok alapján Cser József osztálytanító az iskolaszék további rendelkezéséig a sz. Anna iskola 4-ik párhuzamos, Nagy Lajos pedig ugyanezen iskola 3-ik párhuzamos osztályát fogja tanítani.”³¹

Cser József nyugdíjazásáról, nyugdíjba vonulásáról a korábban már említett iskolai értesítón túl az 1898. július 19-én tartott római katolikus nagygyűlés jegyzőkönyve is beszámol. „Perényi Antal jelenti, hogy Cser József osztálytanító nyugdíjaztatását kérte az országos tanítói nyugdíjalapból, mert torokbaja miatt tovább tanítani nem képes. – Cser az orsz. tanítói nyugdíj-alapból 1870-évtől számítva nyugdíjjal fizetésének 76%-át nyeri s mivel az 1870-ik év előtti szolgálataiért a fennálló szabályok értelmében a nyugdíj-kiegészítést az illető hitközségnek kell megadni, kéri a közgyűlést, hogy a 24% kiegészítést megszavazni szíveskedjék. – A közgyűlés egyhangúlag megszavazta a nyugdíj-kiegészítést és Cser József osztálytanító úrnak érdemeit – ki Veszprémben 39 éven át példás szorgalommal és teljes odaadással viselte nehéz hivatalát, hálás elismeréssel, jegyzőkönyvileg örökíti meg, miről Cser József úr végzésileg értesítettet.”³²

Talpig becsületes ember volt s emberemlékezet óta a magyar zsinóros ruhát el nem hagyta... Veszprémben néhány generációt tanított-nevelt fel. Mindenki ismerte és becsülte... olvashattuk a nekrológiájában. „39 évet töltött Veszprémben, az illető szülők és előljáróinak mindenkor teljes közmegelegedésére” – írta az iskolai értesítő. Elismerő, dicsérő szavak... de mi volt, mi lehetett a diákok, a tanítványok véleménye Cser Józsefről? Erre a kérdésre is kerestem a választ és egy találkozás alkalmával Molnár János³³ hívta fel a figyelmemet Horváth Cyrill Veszprémi emlékek³⁴ című cikksorozatára, amelyben veszprémi diákveveiről mesél és Cser Józsefet is említi.

Horváth Cyrill az első és második osztályt Tolnay József³⁵ keze alatt végezte, harmadikba a fiuk egy része Halász Péter „professzorhoz”, a másik része Cser Józsefhez iratkozott be, aki a tűztorony alján lévő régi, udvartalan, mindössze egy sötét, szűk folyosóból és pár tanteremből álló, falaiban golyókat őrző iskolaépületben tanított. Horváth Cyrill harmadikban Halász Péterhez járt, aki a kitűzött anyagot... beléjük öntötte. „Mikor a IV. osztályba felkerültünk, semmivel sem álltunk hátrább a retegett és nagy szigorúság hírében állott, délceg, magyar ruhában járó Cser József tanítványainál.” – jegyzi meg a visszaemlékezés negyedik részében. A negyedik osztályt Meszes Polikárp atya tanította, neki volt a legnagyobb osztálya. Az ő pálcája alá ömlött mind a két 3. osztály népe, a szelíd Halász növendékei és a Cser József kemény kézhez szokott tanítványai. És hogy mennyire volt kemény ez a kéz, arról Cholnoky Jenő önéletrajzában olvashatunk.³⁶ „Első gimnazista koromban kitűnő tanuló voltam. Ezt még az elemi iskolából hoztam magammal, mert nagyon szerettem az első és második osztályos tanítómát, Nagy Lajost. Aztán harmadik osztályban Cser József, a durva lelkű, rosszindulatú tanítótól Apám elvett és a jó öreg Halász Péter iskolájába adott.”

Cser József első – Veszprémre vonatkozó – időjárás feljegyzése 1863. június 4-én született, megemlítve hogy reggelre gyenge fagy volt. Ugyanebben az évben december 28-án igen nagy főrgeteg és 29-én kemény fagy. 1870. október 25-éről azt jegyezte fel, hogy este fél hét órától 9 óráig az ég nagy részét a leggyönyörűbb északi fény borította el. A láthatár éjszaknyugoti részétől az éjszakketeiig tejjedt. Kilenc

óra felé a folyton kilövellő, fehér és veres óriásnagyságú sugarak, az ég közepén álló tejútig húzódtak. A legszebb éjszaki fény ez volt, melyet egész eddig láttam. – Kezdetben csak néhány – számára érdekes, vagy rendkívüli – időjárási jelenséget jegyzett fel, de az 1880-as évektől a feljegyzések egyre gyakoribbak lettek, a 90-es években pedig mindennaposá váltak. A bejegyzések tömörségét vagy hosszúságát az időjárás jellege határozta meg.

A mintegy 30 évnyi feljegyzésből, ízelítőül álljanak itt az 1882 februárjáról és áprilisáról megismert adatok: 1882. február 11-én a nemzeti körben tartott bálba sok nő ibolya csokorral jelent meg, mely az almádi szőlőhegyen szedetett. 13-án vettem 6–7 szál ibolyát 2 kr-ért. 15-én ismét 2 csomót vettem. 21-én borongós, kevés hószállongás utóbb eső. 22-én hideg és nagy szél. 27-én este meglehetősen eső. 28-án reggel is kevés eső, utóbb borult meleg idő, 8°R meleg. Február vége felé és a megelőző napjaiban sok ibolyát s hóvirágot árultak. A rovarok röpködtek, esténként a denevérek is szállodáltak.

1882. április 3-án nagy villámlás, dörgés és meleg eső. 4-én derült meleg nap. 5-én derült, de hideg nap. 6-án reggelre fagy, nappal derült és hideg szél. 7-én reggel fagy, nappal derült meleg. – A virágzó gyümölcsfáknak és a repcének országszerte kárt okozott. 8-án hideg derült nap, estefelé eső csepergés. 9-én borongós, hideg szél. 10-én reggelre erős fagy – délelőtt hó és utóbb eső egész délutánig. 11-én reggelre 10–12 cm magas hó borított mindent, utóbb olvadás. 12-én eső. 13-án szeles idő. 18-án derült nap, este eső. 19-én hideg és nagy szél... 28-án eső és dörgés. 29-én borult, hideg nap. 30-án meleg nap.

Törhetlen '48-as volt, írták róla. Véleményét, politikai nézeteit nem rejtette véka alá. Az 1896. október 29-i képviselőválasztásról így ír: „Jelöltünk gr. Zichy Vladimér megbukott. Szabó Imre kormánypárti mintegy 60.000 firtal az embereket, mint a barmokat megvette. Ilyen gyalázatos választás, mint amilyent egész országban a kormány csinált, Magyarországon még nem volt. Huncut gazok.” Az 1894. december 10-i időjárás feljegyzés alá pedig az alábbi sommás vélemény került: „A király szentesítette a polgári házasság, a polgári anyakönyv vezetés és a gyermekek vallásáról szóló törvényeket. Ezzel megszegte koronázásakor tett esküjét. Magyarország megszűnt keresztény ország lenni. A király nem apostoli már. Kirúgta lábai alól a legerősebb talajt, népei legtöbbszörének szeretetét elvesztette. Most már a szabadművesek és a zsidók királya. Majd utoléri a büntetés.” És végül: „1895. szeptember 30-án voltak az utolsó egyházi házasságkötések. Akasszák föl azokat a gazembereket, kik az egyházat sértő törvényeket megalkották, mert vele Magyarország romlását előmozdítják.”

* * *

Találkozásaim Cser József tanító úrral – írtam a címben és úgy érzem, tényleg találkoztunk. Először véletlenül botlottunk egymásba, de amikor megismertem, már tudatosan kerestem az újabb találkozást. Találkoztunk a levéltárakban, könyvtárak-

ban, a múzeumokban, lapozgatva az elrongyolódott kalendáriumokat, megsárgult újságlapokat, alig olvasható kézírásokat, jegyzőkönyveket. Minden találkozás új élményeket jelentett, új információkkal gazdagított.

Tisztelt Tanító Úr! Remélem, még találkozunk.

JEGYZETEK

- ¹ Bővebben: Kópházi Ferenéné: Kalendáriumainkról, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 19–20. (1993–1994.) 589–593. oldal
- ² A naptár sorozat 1856-ban indult, alapítója Mayer István (1813–1893) és ez volt az első igazán népnevelő, népművelő naptár Magyarországon.
- ³ Kópháziné nem említi az időjárási bejegyzéseket. A közlemények 591. oldalán három fotót közöl illusztrációként, a 2. ábra egy címlap fotó egy 1856-os kalendáriumról, amin jól olvasható Cser József aláírása. A 3. ábra az 1893. áprilisi jegyzet oldalt szemlélteti „kézírásos bejegyzések” képaláírással.
- ⁴ Gy. Lovassi Klára: 1848–49-es honvéd síremlékek Veszprémben. <http://www.klauzal.hu/cikk/118.html> (Utoljára megnyitva: 2014. március 17-én.)
- ⁵ Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009. 126. oldal
- ⁶ Nem tanított az 5. és 6. osztályban, csupán a 3. és 4. osztályok tanítója volt, de ezt az életútja során bemutatom.
- ⁷ Tölgyesi József: 1848–1849 emlékei Cser József veszprémi tanító gyűjteményében. Bakony–balatoni kalendárium 1998. Veszprém, 1997. 148–151. oldal.
- ⁸ Cser József: Emlékek a múltból. 1905. Kézirat. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ⁹ Ezeket a feltételezett (valószínűsített) adatokat vette át Varga Béla és Czupi Gyula is.
- ¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Komárom Esztergom Megyei Levéltára őrizetében lévő VIII.1.a, Esztergomi Kir. Érseki Tanítóképző iratai, Levelezés: 113/1857; 161/1857. Továbbá: év végi zárójelentés 1856/1857.
- ¹¹ Bartal Alajos: Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Líceum és Tanítóképző Intézet története 1842–1942. Esztergom, 1942. 128. oldal.
- ¹² Cser József: Nagykanizsa a Szabadságharc alatt. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2009.
- ¹³ Könczöl Imre: Nagykanizsa a szabadságharc idején – Cser József tanító naplója. Honismeret, 1988. évi 2. szám. 29–31. oldal.
- ¹⁴ Ezt Könczöl Imre is így gondolhatta, hiszen megjegyzi: „Nem annyira folyamatosak, részletekbe menő leírások ezek, hanem inkább emlékeztető feljegyzések, támpontok egy esetleg majd megírandó bővebb emlékirathoz.”
- ¹⁵ „Ezt a fordulatot – tanító, őrmester – használja a 2006-ban megjelent Nagykanizsa – városi monográfia is a névmutatójában. A vonatkozó fejezet szerzője, Hermann Róbert sokszor idézi Cser Józsefet. Idézi a Könczöl publikációjában ismertetett szöveg szerzőjét és a Novak kötetében idézett emlékeztetőt. A most közzétett cikksorozatára nem tesz utalást.” – írja Czupi Gyula a könyv 122. oldalán.
- ¹⁶ Elhangzott a „Veszprém-egyházmegeyi r. kat. tanító-egyesület” központi bizottságának 1895. évi március 28-án tartott ülésén. „A központi bizottság Cser Józsefnek ezen hazafias indítványát lelkesedéssel fogadja és elhatározta, hogy ezen jegyzőkönyv alapján felhívja az egyes tagokat, de különösen a körelnököket, hogy a vezetésük alatt álló körökben ez ügyben propagandát csináljanak, az 1895. évi körgyűléseken ezen ügyet is tárgyalják és annak keresztülvitelét minden tekintetben előmozdítani segítsék.” – olvasható a jegyzőkönyv további részében. – Veszprém-egyházmegeyi tanügyi értesítő, Veszprém, 1895. Egyházmegeyi könyvnyomda, 30–31. oldal.

- ¹⁷ „Az egyik a Tölgyesi munkája, a másik Rainer Pál: Az 1848/49-es szabadságharc honvédegyalogságának a rendszeresítettől eltérő, tábori sapkára való sapkarózsái a veszprémi múzeumban címmel jelent meg a Turul 1995-ös évfolyam 3–4. számának 82–83. oldalain.” – írja Czupi Gyula a könyv 125. oldalán.
- ¹⁸ Veszprém, 1876. július 4.
- ¹⁹ Cser József: Emlék 1848/49-ből. 1912. Kézirat. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ²⁰ Népakarat, 1913. február 15. 5. oldal.
- ²¹ A halálesetet Plosszer Lajosné jelentette be, az anyakönyvvezető Hollósi János volt.
- ²² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, IV/ 4356. (Mikrofilm)
- ²³ Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Nagykanizsai Piarista Gimnázium iratai, VIII. 52. 5 anyakönyv: 1831–1850, 1850/51, 1851/52, 1852/53, 1853/54.
- ²⁴ A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárból, Cser József után kutatva a következő információt kaptam: „Március 5-i telefonbeszélgetésünkre hivatkozva megnéztem a Gimnázium főnévkönyvében, mikor tanult itt Cser József. A megadott intervallumban (1850–1856), csak az 1851-es év első és második szemeszterében volt itt, akkor 3. osztályos volt. A főnévkönyvben meg van említve, hogy tanodát váltott márciusban.” Tóth Krisztina.
- ²⁵ A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolák értesítője az 1897–98. tanévről. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ²⁶ Veszprémi érseki Levéltár, Tanügyi iratok
- ²⁷ A dokumentum megemlíti a hitelemzők (hitoktatók) fizetését is. Cser József osztályának a hitelemzője fizetést nem kapott „a plébános alamizsnakép ad neki valamit.” Az osztályba 38-an jártak, tannyelv a magyar volt. Ez az osztály egyik volt a három első osztály közül, a másikat Tolnay Antal, a harmadikat Huber Károly tanította. Az ő fizetésük 525 ft.
- ²⁸ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1871. február 11. Veszprémi Érseki levéltár.
- ²⁹ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1872. szeptember 29. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³⁰ Ugyanezen ülésen Pribék István helyettes elnök bejelentette, hogy az 1872. szeptember 22-én tartott veszprémi római katolikus nagygyűlés az összes elemi tanárok fizetését egyenlően 730 forintra emelte.
- ³¹ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1888. július 16. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³² veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1898. július 19. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³³ Molnár Jánostól egyéb információkat is kaptam Cser Józsefről, ezeket felhasználtam a dolgozat összeállításánál.
- ³⁴ Horváth Cyrill: Veszprémi emlékek. Veszprémvármegye, 1930. szeptemberi számai (5 rész).
- ³⁵ Az 1861/62-es tanfelügyelői jelentés Tolnay Antalt említi!
- ³⁶ Cholnoky Jenő (1870–1950) Vár ucca tizenhét, Veszprém. VI. évfolyam, 2. szám. 1998/2. 208–209. oldal.